

2. **Follmer H.** Convex measures of risk and trading constraints / H. Follmer, A. Schied / Finance and Stochastics. – 2002. – № 6. – P. 429-447. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ideas.repec.org/a/spr/finsto/v6y2002i4p429-447.html>.

3. **Кишакевич Б.Ю.** Використання коваріаційної моделі для обчислення VAR портфеля // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 297-302. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/18_10/297_Kyszakiewicz_18_10.pdf.

4. **Rockafellar R.T.** Optimization of Conditional Value-at-Risk / R.T. Rockafellar, S. Uryasev / The Journal of Risk. – Vol. 2, No. 3, 2000. – PP. 21-41. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ise.ufl.edu/uryasev/cvar.pdf>.

5. **Jorn Dunkel.** Efficient Monte Carlo methods for convex risk measures in portfolio credit risk models / Jorn Dunkel, Stefan Weber. – 2007 Winter Simulation Conference. Washington D.C. – P. 958-966. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.informs-sim.org/wsc07/papers/111.pdf>.

6. **Энциклопедия финансового риск-менеджмента** / под ред. А.А. Лобанова, А.С. Чугунова. – 4-е изд. – М. : Изд-во "Альпина Бизнес Букс", 2009. – 932 с.

7. **Rajendra Shah.** New risk measures for post global financial crisis 2008 era. – Vol. – 1. Life insurance & pensions & social security. 11th GCA papers and presentations. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.actuariesindia.org/gca/11th%20gca/paper%20presentations.htm>.

8. **Testuri C.E.** On Relation between Expected Regret and Conditional Value-At-Risk. Testuri C.E., S. Uryasev. Z. Rachev (Ed.) Handbook of Computational and Numerical Methods in Finance, Birkhauser, 2004. – PP. 361-373. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ise.ufl.edu/uryasev/Testuri.pdf>.

Кишакевич Б.Ю. Проблема выбора мер риска в контексте мирового финансового кризиса

Проанализировано влияние мирового финансового кризиса на использование традиционных мер риска, таких как VAR, вариации и обоснована потребность применения более гибких когерентных мер риска. Приведена сравнительная характеристика и показана взаимосвязь новых мер риска, таких как Cvar, Expected regret, Expected shortfall и других.

Ключевые слова: кредитный риск, мера риска, когерентные меры риска, Cvar, Expected regret, Expected shortfall, вариация, среднее квадратичное отклонение.

Kyshakevych B.Yu. Problem of risk measures choice in the focus of world financial crisis

An influence of world financial crisis on the usage of traditional risk measures, such as VaR, variation is analyzed. Necessity of development new more flexible risk measures is shown. Comparative analyze and relationship of new coherent measures, such as CVaR, Expected regret, Expected shortfall etc, were conducted.

Keywords: Credit risk, risk measure, coherent risk measure, CVaR, Expected regret, Expected shortfall, variation, standard deviation.

УДК 336.012.23:338.24 (477)

Доц. І.Ю. Кондрат, канд. екон. наук;
магістрант Т.П. Миндюк – НУ "Львівська політехніка"

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність поняття тіньова економіка, її вплив на економічну систему. Досліджуються основні причини, які гальмують процес виходу економіки України з тіні, а також наведено низку заходів, які сприятимуть детінізації. Встановлено, що реальний рівень тіньової економіки в Україні перевищує допустиме значення і становить загрозу національній безпеці держави. З огляду на це, Україні необхідно розробити чітку довгострокову програму з детінізації економіки зі суворим контролем її виконання.

Ключові слова: тіньова економіка, детінізація, корупція, рівень тінізації.

Постановка проблеми. Україна, як і більшість країн-республік колишнього СРСР, є країною з критичним рівнем тіньової економіки та корупції. Можна з упевненістю стверджувати, що жодна галузь виробництва не позбавлена впливу тіньової економіки, а корупція є основним методом конкурентної боротьби. Проте в літературі й досі немає чіткого визначення поняття тіньова економіка, а, з огляду на те, що Україна прагне побудувати соціально орієнтовану модель ринкової економіки європейського типу, проблема детінізації є нагальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище тіньової економіки та шляхи її запобігання розглянуто у працях таких вчених, як З. Варналій [1, 3], О. Турчинов [4, 5], О. Засанська [2] та інші. Завдання дослідження: 1) дослідити сутність поняття тіньова економіка; 2) простежити динаміку розвитку тінізаційних процесів в Україні; 3) на основі отриманих результатів запропонувати шляхи детінізації економіки України.

Основні результати дослідження. Явище тіньової економіки нерозривно пов'язане з існуванням державної форми організації суспільного життя. Економіку часів Ксенофонта, Платона та Арістотеля поділяли на добросовісну та недобросовісну, враховуючи соціально-етичні норми поведінки, релігійні уявлення того часу. Розвиток доіндустріального суспільства і його перехід в індустріальне сприяв тіньовій діловій активності у різноманітних її проявах. Так, деякі форми капіталістичного виробництва (наприклад, "розпорошена" мануфактура) становили "підпільну" протидію легальному цеховому ремеслу, піратство поширювалося в XVI – XVIII ст. в Середземному та Карибському морях, Індійському океані, завдаючи чималої шкоди морським перевезенням, казнокрадство та корупція були присутні в усіх абсолютистських державах. Епоха нового часу завершується узаконенням одних форм тіньового бізнесу (наприклад, банківської діяльності – колишнє лихварство) і посиленням боротьби з найбільш кримінальними його формами (комп'ютерним піратством, корупцією тощо) [3]. На сьогодні не існує єдиної концепції визначення тіньової економіки, її структурних елементів, не розроблено ефективних методів вимірювання її обсягів [2].

Значний внесок у розроблення сучасних наукових підходів до з'ясування механізмів тіньової економічної діяльності зробив О. Турчинов, який сформулював таке визначення тіньової економіки: "тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства" [5, с. 32]. Проте, це визначення може стосуватись всіх загальнокримінальних злочинів (крадіжка, розбій, вимагання), а це може призвести до неприпустимого розширення сфери тіньової економіки.

З. Варналій стверджує, що досліджувати поняття тіньової економіки варто на основі міждисциплінарного підходу. Напрямок міждисциплінарного дослідження багато у чому визначається обранням основного критерію зарахування економічних відносин до цієї сфери. З огляду на це, розрізняють такі підходи щодо віднесення тих чи інших видів діяльності до розряду тіньових: обліково-статистичний (основним критерієм виокремлення тіньових еконо-

мічних відносин є їх неврахованість та відсутність фіксації офіційною статистикою), формально-правовий (ключовим критерієм тіньових економічних явищ є відношення до нормативної системи регулювання), кримінологічний (як ключовий використовують критерій суспільної шкідливості (небезпеки) економічної діяльності) і комплексний підходи [3].

Тіньова економіка чинить значний негативний вплив на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві. Без урахування тіньової економіки не можливо здійснити економічний аналіз на макро- і мікро- рівнях, ухвалити ефективні управлінські та законодавчі рішення. Поширення тіньової економіки веде до різкого зниження ефективності державної політики, утруднення, а подекуди – й неможливості регулювання економіки ринковими методами, із застосуванням інструментів грошово-кредитної й податкової політики.

Проте тіньова економіка за допустимого рівня чинить і позитивний ефект. Вольф Шефер стверджує: "тіньовий сектор можна класифікувати як ринкову систему, в якій майже без тертя здійснюється координація попиту і пропозиції" [7, с. 28]. Тіньова економіка, що зростає створює нові можливості для зайнятості, причому не тільки тіньової, оскільки цей сектор потребує продуктивних товарів легального сектора (матеріали, послуги), у галузях тіньової економіки з'являються інновації, які підвищують суспільний добробут, тіньова економіка може амортизувати потрясіння офіційної економіки, сприяючи стабільності системи загалом [6].

Рівень тінізації економіки України є високим. У 2008 р. рівень тіньової економіки становив 31,1 % від офіційного ВВП і збільшився порівняно з 2007 р. на 2,3 % відсоткових пункти. У I півріччі 2009 р., порівняно з відповідним періодом 2008 р., рівень тіньової економіки збільшився на 8 відсоткових пунктів [8].

Результати дослідження зміни рівня тіньової економіки у розрізі видів економічної діяльності свідчать про поступове "перетікання" протягом 2008 р. тіньових ресурсів зі сфери послуг (операції з нерухомим майном, фінансової діяльності) та будівництва у сектор економіки, який в основному виробляє товари. Найістотніше збільшився рівень тіньової економіки у добувній (на 10 відсоткових пунктів) та у переробній (на 7,9 відсоткових пунктів) промисловості в 2008 р. порівняно з 2007 р. [8].

Основними причинами, які гальмують процес виходу економіки України з тіні, є:

- системні вади податкової політики (чинна податкова система фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного фіскального тиску на суб'єктів господарювання та громадян);
- відсутність повноцінного ринкового середовища (уповільнення інституційних, структурних та економічних змін, недосконалість ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами суб'єктів господарювання, які змушені самостійно розробляти неформальні механізми взаємної співпраці);
- високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців (корупція є одним з головних чинників, який впливає на розвиток України та зали-

шається одним з найбільших перепон на шляху її інтеграції до світового співтовариства);

- нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату (про це свідчить зниження індексу економічної свободи України у рейтингу, який складає американська неурядова організація "The Heritage Foundation". За рейтингом 2009 р., Україна посіла 152 місце зі 179 країн) [8];
- недостатній захист інвесторів (відповідно до рейтингу "Doing business 2009" Україна посіла серед 181 країни такі місця за складовими індексу: за реєстрацією власності – 140; за захистом інвесторів – 142; за легкістю отримання дозволу на будівництво – 179; за податковим тягарем – 180 місце) [8];
- нестабільне політичне середовище та ін.

Детінізація економіки – це цілісна система дій, спрямована передусім на подолання та викорінення причин та передумов тіньових явищ та процесів. Стратегічною метою детінізації економіки має стати істотне зниження рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов для залучення тіньових капіталів у легальну економіку та примноження національного багатства [1]. З огляду на це, до основних пріоритетів економічної стратегії в Україні, які сприятимуть детінізації української економіки у стратегічному вимірі, варто віднести такі:

Стимулювання інвестиційних процесів – потрібно розробити податкові стимули до інвестиційного використання кредитних ресурсів комерційних банків; звільнити від оподаткування частку прибутку підприємств, яка витрачається на інвестування, зокрема в інноваційну сферу;

Вдосконалення монетарної політики – основними завданнями у цій сфері повинно стати заохочення зменшення розриву рівнів депозитних та кредитних відсоткових ставок комерційних банків; розширення банківського кредитування галузей, визначених як пріоритетні, підприємств, які мають перспективи швидкого обігу капіталу та гарантованого збуту продукції; забезпечення стабільності номінального обмінного курсу гривні; удосконалення механізмів гарантій збереження внесків населення у фінансово-кредитних установах;

Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва – надання правового та методичного сприяння заснуванню малих підприємств, складанню інвестиційних планів та програм, індивідуальній підприємницькій діяльності, іншим формам самостійного інвестування заощаджень та самозайнятості населення тощо, розвиток бізнес-інкубаторів, точкових територіально-виробничих зон, технопарків тощо; забезпечення підвищення (безкоштовно для підприємств) кваліфікації керівних кадрів державних і приватних підприємств щодо основних положень сучасної теорії і практики менеджменту, бухгалтерського обліку, фінансового планування, управління персоналом, маркетингу тощо;

Здійснення податкової реформи – основними завданнями податкової реформи, однієї з найважливіших складників усієї стратегії довготермінового розвитку української економіки, повинно стати значне зниження і вирівнювання податкового навантаження, спрощення податкової системи, посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва, мінімізація витрат виконання й адміністрування податкового законодавства;

Посилення боротьби з корупцією – вирішення проблем мінімізації корупційних виявів потребує встановлення суворого контролю за виконанням антикорупційних програм і рішень в усіх ланках державного апарату; створення надійного організаційно-правового, фінансового забезпечення діяльності правоохоронних органів і судів; здійснення всеохопної ревізії нормативно-правових актів міністерств, відомств, органів місцевої влади щодо їх відповідності Конституції України та антикорупційним законам України. Паралельно з рішучими діями правоохоронних органів із запобігання та подолання корупції потрібно розвивати і посилювати рівень суспільного контролю за діяльністю посадових осіб з широким залученням громадськості.

Висновки. На сучасному етапі тіньова економіка відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку суспільства, як негативну так і позитивну за допустимого її рівня.

Проте, реальний рівень тіньової економіки в Україні перевищує допустиме значення і становить загрозу національній безпеці держави. З огляду на це, Україні необхідно розробити чітку довгострокову програму з детінізації економіки зі суворим контролем її виконання.

Реалізація зазначених в статті заходів щодо подальшої детінізації економіки не лише сприятиме формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, процесу демократизації суспільства загалом, а й забезпеченню відродження та ефективного розвитку вітчизняного підприємництва.

Література

1. Варналій З. Шляхи детінізації економіки України та її особливості // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56-66.
2. Засянська О.В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 76-84.
3. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.
4. Турчинов О.В. Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки. – К., 1996. – 199 с.
5. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. – К. : Вид-во АртЕк, 1995. – 300 с.
6. Шарікова О.В. Економічні наслідки тінізації економічної системи // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 1. – С. 3-6.
7. Schafer W. Gleichgewicht, Ungleichgewicht und Schattenwirtschaft // Schattenokoeconomie: Theoretische Grundlagen und wirtschaftspolitische Konsequenzen. Gottingen, 1984. – S. 40.
8. Тенденції тіньової економіки в Україні (за 2008 рік) № 30. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.me.kmu.gov.ua>.

Кондрат И.Ю., Миндюк Т.П. Теневая экономика: сущность и современное состояние в Украине

Рассмотрена сущность понятия теневая экономика, ее влияние на экономическую систему. Исследуются основные причины, которые тормозят процесс выхода экономики Украины из тени, а также приведен ряд мероприятий, которые будут способствовать детенизации. Установлено, что реальный уровень теневой экономики в Украине превышает допустимое значение и составляет угрозу национальной безопасности государства. Учитывая это, Украине необходимо разработать четкую долгосрочную программу из детенизации экономики с жестким контролем ее выполнения.

Ключевые слова: теневая экономика, детенизация, коррупция, уровень тенизации.

Kondrat I.Yu., Mendyuk T.P. Black market economy: essence and modern consisting is of Ukraine

Essence of concept is examined black market economy, its influence on the economic system. Principal reasons which brake the process of output of economy of Ukraine from shade are probed, and also the row of measures which will be instrumental in economy cleaning is pointed. It is set that the real level of shadow economy in Ukraine exceeds a legitimate value and makes a threat national safety of the state. Taking into account it, it is necessary to develop the clear long-term program Ukraine from детинізації of economy with hard control of its implementation.

Keywords: black market economy, corruption, level of corruption.

УДК 332.72

*Доц. Р.М. Курильців, канд. екон. наук –
Львівський національний аграрний університет*

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ
ВІДНОСИН ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Визначено основні проблеми формування ринкових земельних відносин та шляхи їх вирішення. Зокрема, запропоновано проводити землевпорядні роботи та заходи, які спрямовані на регулювання земельних відносин. Встановлено, що забезпечення раціонального та екологічно безпечного використання земель, запровадження, насамперед, економічних важелів регулювання земельних відносин має позитивний ефект від їх реалізації, яке також залежатиме від повного та своєчасного їх фінансування на всіх рівнях.

Ключові слова: земельні відносини, земельна реформа, управління земельними ресурсами, землевпорядні роботи, ринкова економіка.

Постановка проблеми. Питання земельних відносин завжди було визначальним у будь-якій економічній системі. Світовий досвід переконує, що вирішення економічних і соціальних проблем нашої держави неможливе без формування земельних відносин ринкового типу [3].

На сьогодні ситуація щодо володіння, користування і розпорядження землею залишається складною і такою, що потребує невідкладного поліпшення. Найактуальнішими проблемами є: незавершеність процесів реформування економічних та правових відносин власності; недосконалість системи державного управління у сфері використання і охорони земель, земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, нерозвиненість автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру, відсутність механізму економічного стимулювання використання і охорони земель. Роботи із запровадження раціонального землекористування проводяться досить повільно [1, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема відрізняється багатогранністю і особливою складністю. Найбільший внесок у її дослідження зробили такі науковці, як В.І. Власов, А.С. Даниленко, М.Я. Дем'яненко, І.І. Лукінов, Л.Я. Новаковський, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, А.М. Третяк, В.В. Юрчишин та ін. Водночас ряд питань принципового значення потребує подальшого дослідження. Насамперед це стосується аналізу стану, умов і напрямів ринкового реформування земельних відносин на сучасному етапі.

Постановка завдання. Запровадити ринкові засади у практику земельних відносин в Україні була покликана земельна реформа, започаткована, як зазначалося вище, в 1991 р. Її головною метою було запровадження